

POHJOIS-LAPIN MAAKUNTAKAAVAN VAIKUTUSTEN ARVIOINNISTA

Saamelaiskulttuuriryöryhmä tuo Lapin liitolle tiedoksi, että sillä ei ole edellytyksiä toteuttaa sille osoitettua tehtävää arvioida kaavan vaikutuksia saamelaiskulttuuriin. Pohjois-Lapin maakuntakaavaluonnos 2040 sisältää nyt kaksi aluevarausta hankkeille, jotka ovat mittakaavaltaan poikkeuksellisen suuria ja laajakantoisia; Jäämeren ratalinjaus ja 400 kilovoltin voimalinja Rovaniemen Pirttikoskelta valtakunnan rajalle Utsjoen Nuorgamiin, vaikka tosin jälkimmäisen hankkeen kaavamerkintä on viimeisimmässä ehdotuksessa muutettu ohjeelliseksi. Saamelaiskulttuuriryöryhmän mielestä molemmat hankkeet edellyttävät näiden hankkeiden kumulatiivisten vaikutusten arviointia saamelaiskulttuuriin yhdessä muiden kaavamerkintöjen kanssa. Työryhmä kiinnittää huomiota myös siihen, että Jäämeren radasta ei ole riittävästi tietoa ja käytettävissä oleva tieto ei tue radan merkitsemistä kaavaan. Näin mittavaa vaikutusten arviointia ei ole mahdollista toteuttaa saamelaiskulttuuriryöryhmässä ottaen huomioon sen käytettävissä olevat resurssit. Näin ollen saamelaiskulttuuriryöryhmä katsoo myös, että yksittäisten aluevarausten ja kaavamerkintöjen vaikutusta ei voi arvioida ilman Jäämeren radan ja voimalinjan vaikutusten huomioon ottamista niissä paliskunnissa, mihin ne sijoittuvat.

Ratalinjaus sijoittuu kaikkien Suomen kolmen saamen kieliryhmän ydinalueille. Toteutuessaan niin Jäämeren rata kuin voimalinjakin heikentäisivät tai jopa estäisivät saamelaiskulttuurin harjoittamis- ja kehittämisedellytyksiä vaarantaen/loukaten siten saamelaisten perustuslaillista oikeutta harjoittaa omaa kieltään, kulttuuriaan ja elämänmuotoaan. Pelkästään suunnitelmatasollakin ratalinjauksella on negatiivisia vaikutuksia saamelaiskulttuuriin ja sosiaaliseen kestävyYTEEN, koska esimerkiksi nuoret poroelinkeinonharjoittajat pohtivat jo nyt radan aiheuttamia uhkia poronhoidolle ja mahdollisuuksia harjoittaa elinkeinoaan tulevaisuudessa.

Saamelaiskulttuuriryöryhmä toteaa, että Jäämeren radan ja 400 kilovoltin voimalinjan merkitsemiselle maakuntakaavaan ei ole riittäviä edellytyksiä, koska niiden vaikutuksia ei ole arvioitu. Jäämeren radan ja 400 kilovoltin voimalinjan merkitseminen kaavaan olisi vastoin maankäyttö- ja rakennuslain 9.1 §, jonka mukaan ”kaavan tulee perustua kaavan merkittävät vaikutukset arvioivaan suunnitteluun ja sen edellyttämiin tutkimuksiin ja selvityksiin”. Saamelaiskulttuuriryöryhmä huomauttaa myös, että Lapin liiton taholta on toistuvasti tuotu esiin, että Jäämeren rata tullaan merkitsemään kaavaan. Poliittinen päätös radan merkitsemisestä kaavaan on tehty ilman riittävästi vaikutusten arviointia, eikä se näin ollen perustu asianmukaiseen suunnitteluun.

Saamelaiskulttuuriryöryhmä huomauttaa, että saamelaiskäräjät, kolttien kyläkokous sekä Pohjois-Lapin maakuntakaava-alueella sijaitsevat paliskunnat vastustavat Jäämeren ratalinjausta, koska sen vaikutukset ympäristöön ja saamelaiskulttuuriin olisivat haitallisia.

Saamelaiskäräjät, Utsjoen kunta sekä muun muassa Kaldoaivin ja Paistunturin paliskunnat vastustavat myös 400 kilovoltin voimalinjan merkitsemistä maakuntakaavaan. Myös edellä mainitut toimijat ovat vähimmäisvaatimuksenaan edellyttäneet Jäämeren radasta aiheutuvien kumulatiivisten vaikutusten asianmukaista selvittämistä ja arvioimista ennen kuin voidaan ottaa kantaa siihen, onko edellytyksiä sille, että rata voidaan edes aluevarauksena merkitä Pohjois-Lapin maakuntakaavaan. Lisäksi kaikki kaava-alueen saamelaispaliskunnat ovat vaatineet kumulatiivisten vaikutusten paliskuntakohtaista arviointia koko kaavan osalta. Saamelaiskulttuurityöryhmä näkee tämän vaatimuksen perustelluksi. Kaavan valmistelun jatkaminen ilman, että kumulatiivisten vaikutusten arviointi on toteutettu asianmukaisesti, tulee johtamaan lisääntyviin ongelmiin prosessin myöhemmissä vaiheissa.

Lapin liitolla maakuntakaavaa laativana tahona on maankäyttö- ja rakennuslain 5 ja 9 §:ien mukaan velvollisuus yhteensovittaa ja ottaa kaavoituksessa huomioon mm. kaavan toteuttamisesta aiheutuvat vaikutukset ja erilaiset 5 §:ssä luetellut intressit 9 §:n mukaisesti: "Kaavan tulee perustua kaavan merkittävät vaikutukset arvioivaan suunnitteluun ja sen edellyttämiin tutkimuksiin ja selvityksiin. Kaavan vaikutuksia selvittäessä otetaan huomioon kaavan tehtävä ja tarkoitus."

Kaavan toteuttamisesta aiheutuvia vaikutuksia arvioimaan on perustettu erilaisia työryhmiä, mm. saamelaiskulttuurityöryhmä, mutta näiden työryhmien työ on toistaiseksi vasta aluillaan ja lisäksi työ on luonteeltaan sidosryhmäyhteistyötä, eikä sillä voida korvata, vaan ainoastaan täydentää ammattimaista, tieteellisiin menetelmiin perustuvaa, kattavaa vaikutusten arviointia, jolla saataisiin dokumentoitua radan toteuttamisesta aiheutuvat vaikutukset muun muassa ympäristölle sekä saamelaisten oikeudelle harjoittaa kieltään, kulttuuriaan sekä perinteisiä elinkeinojaan. Radan merkitsemiselle ei ole olemassa oikeudellisia edellytyksiä, sillä radan toteuttamisesta aiheutuvia vaikutuksia ei ole asianmukaisesti arvioitu, mikä olisi maankäyttö- ja rakennuslain mukaan välttämätön vähimmäisedellytys 5 §:n mukaisen intressien yhteensovittamisen lisäksi sille, että ratalinjauus voitaisiin merkitä maakuntakaavaan.

Saamelaiskulttuurityöryhmä toteaa, ettei Jäämeren radan sosiaalisia, taloudellisia, kulttuurisia ja ekologisia vaikutuksia saamelaiskulttuuriin ole vielä arvioitu, eikä myöskään 0-vaihtoehtoa selvitetty. Ilman selvityksiäkin voidaan joka tapauksessa todeta, että ratahanke tulisi toteutuessaan aiheuttamaan merkittäviä negatiivisia vaikutuksia erityisesti perinteisille saamelaisille elinkeinoille ja sitä kautta saamelaisten oikeudelle harjoittaa omaa kieltään ja kulttuuriaan.

On selvää, että hanke on suuruudeltaan sellainen, että sen toteuttamiseen tullaan edellyttämään YVA-lain mukaista arviointia. YVA-lain tarkoitus on vähentää tai poistaa lain soveltamisalan mukaisten hankkeiden ympäristövaikutuksia, joihin luetaan myös sosiaalis-kulttuuriset vaikutukset. Lain 15 §:ssä on todettu YVA-menettelyn ajankohdasta näin: "Hankkeen ympäristövaikutukset on selvitettävä ympäristövaikutusten arviointimenettelyssä suunnittelun mahdollisimman varhaisessa vaiheessa hankkeen muu valmistelu huomioon ottaen vaihtoehtojen ollessa vielä avoinna."

Näin ollen saamelaiskulttuurityöryhmä katsoo, että jos ratalinjaus nyt piirretään maakuntakaavaan ilman, että YVA-lain mukaista selvitystä on tehty, lukitsee se radan sijainnin käytännössä myös kuntakaavoittajia sitovasti yhteen paikkaan ja tekee näin koko YVA-lain tarkoituksen toteutumisen tyhjäksi tältä osin.

Hallituksen esityksessä Metsähallituksen uudelleenorganisointia koskevaksi lainsäädännöksi (HE 132/2015 vp) viitataan YK:n vuonna 1966 hyväksymän kansalais- ja poliittisia oikeuksia koskevan kansainvälisen yleissopimuksen (KP-sopimus) 27 artiklaan. Siinä yhteydessä hallitus katsoo YK:n ihmisoikeuskomitean tulkinnan 27 artiklasta sisältävän kolme aspektia, ”*jotka koskevat neuvotteluvelvollisuutta, kokonaisvaltaista harkintaa ja vaikutusten arviointia. Valtion viranomaisten tulee neuvotella saamelaisten kanssa suunnitelmistaan, jotka tulee tarvittaessa sopeuttaa 27 artiklan vaatimuksiin. Valtion on otettava alueella samanaikaisesti tapahtuva eri viranomaisten toiminta kokonaisvaltaisesti huomioon. Alueella aikaisemmin toteutettujen toimenpiteiden vaikutukset tulee ottaa kumulatiivisesti huomioon arvioitaessa vireillä olevan hankkeen vaikutuksia saamelaisten mahdollisuuksiin harjoittaa kulttuuriaan. Lisäksi valtion on punnittava suunnitellun toiminnan hyvät ja huonot puolet.*” Artiklan 27 mukaisilla sopeuttamisvaatimuksilla tarkoitetaan sitä, etteivät toimenpiteet saa aiheuttaa huomattavaa haittaa, vaan saamelaiseen kulttuuriin kuuluvien elinkeinojen on säilyttävä elinkelpoisina. Kysymykseen liittyy myös saman sopimuksen 1 artiklan 2 kohtaan sisältyvä määräys, jonka mukaan kansalta ei saa missään tapauksessa riistää sen omia elinehtoja. KP-sopimus on Suomessa voimassa lainsäädännönä. Sopimus ja sitä koskevat em. hallituksen esityksessä mainitut menettelyt koskevat siten myös maakuntakaavan valmistelua.
